

ANTON NA GORI

(Uvod v komedijo)

Mira Mihelič

V snu tako slišim veliki zvon od Antona, *bom bom bom*; počasi, zanesljivo se ziblje in doni v večer, kakor da *bo bo bo* večno zvonil v tišino zdaj zadremanega, tako rekoč njemu izročenelega sveta, v katerem se Gora vzdiguje v rdeče nebo in se od njega ostro odbija, kot bi jo kdo s škarjami izrezal iz črnega papirja, in tedaj začne moje srce, ki se mu je skraja pridružilo prav tako počasi in slovesno, vse hitreje in hitreje utripati in se hlastno vpraševati: *boš boš boš? Ne ne ne*, odgovarja jek prestrašene majhne živali, ki se je zatekla v grmovje ob strmi poti na Goro, in zagledam jo drugačno kakor prej: zelen privid iznad jutranje megle, ki ji zastira znožje, tako da je videti kot otok sredi neba, kot gnezdo, v katerem sedi golobica njene cerkve, vzdiguje belo grlo zvonika s prišiljenim kljunom v srebrnino nad seboj in pije iz nje roso. Tako bela in prozorna kot iz stisnjenelega zraka je od zunaj in od daleč videti cerkev, jaz pa vem, da skriva nedolžna belina oboda v sebi ladjo, temno kot neizpovedan greh, z dvema vrstama starih počrnelih klopi nad izlizanimi neenakimi kamni tlaka in z oltarjem, s katerega odpada pozlata in kjer pogumno vztraja, vendar je čedalje tanjši, ali pa se vsaj meni zdi tako, njen svetnik, ki so mu črvi izjedli srce, če mu ga niso izžgale tisočere neuslišane prošnje. Pri njegovih nogah je pogorelo toliko sveč, da je morda od njih tako sajasta njegova kuta; solze so kapale — res da večidel ženske — na stopnico oltarja, kakor je kapal vosek od sveč v zajemalnike starih cinastih svečnikov. Ta vosek sem morala nekoč jaz pobirati in spravljati na kup, in kadar se ga je nabralo dovolj, ga je oče naložil v nahrbtnik in odnesel v dolino k svečarju in mu včasih privrgel tudi nekaj do polovice pogorelih, drugače pa še dobrih sveč. Še zdaj pometam cerkev v mučnih sanjah, kakor sem jo nekoč, spravljam v smetišnico prah, blato od kmečkih podplatov in izgubljene vzdihne. Vendar jih je ostalo tukaj še dovolj in kadar odpreš velika vrata, udari vate tožen hlad, kakor da je buhnil iz cerkve slap, sestavljen iz nekdanjih vzdihov in ihtljajev, medtem ko je moj oče prispevke v denarju sproti odnašal v zakristijo. Žebiranje molitev, petje s kora, orgle — vse je v teh letih utihnilo, slišati pa je še zmerom neizprosno tiktakanje cerkvene ure, celo simfonijo hreščanja, brenčanja, tikanja in zatikanja, neubrano glasbo, ki ne odneha ne ponoči: čas na Gori se sicer spotika in omahuje, vendar zakrknjeno teče dalje.

Če bi koga razen mojega očeta zamikalo, da bi po nevarno strmih in trhljih stopnicah zlezel v zvonik, bi si lahko ogledal uro tik pod velikim zvonom, kakšna je od znotraj, za gladkim belim obrazom svoje številčnice: brez sramu gola in srdita, črna z napetimi, toda že zarjavelimi vzmetmi, s kolesi in kolesci, z zobci, zatiči in utežmi, nevarno nazobčan stroj, podoben pošastni kosilnici, ki lovi med svoje rogovile ure in jih reže v minute in trenutke, da jih potem strese po pokopališču, po vasi, hribu in dolini, medtem ko pri vsej navidezni neprizadetosti grozeče mrmra. Cerkev je — kot vse naše življenje — obkrožena z mrličji, ki jih hreščeče tiktakanje ne moti v mirnem snu pod železnimi križi (dokler ni pisalo v časopisu, nisem vedela, da je bilo križev natanko osemindeset); jaz si ponoči v mežnariji vlečem odejo čez glavo, oče pa pravi, da bi sploh ne mogel spati, ko bi ne slišal ure, kot ne more spati dobra zakonska žena, kadar ne sliši poleg sebe smrčati moža. Od pokopališča s staro, že podrto mrtvašnico loči našo mežnarijo opečnat zid, nekdanje obzidje tabora za ljudi iz bližnje in daljne okolice, ki so se tja zatekali pred Turki.

»Kaj bi se ne,« pravi moj oče Alojzij Nepomuk, mežnar pri Antonu, nekoč svetem. »Ampak Turki so še danes.« In potem zamahne z roko nizdol, proti jugu in vzhodu, in ta gib obseže vse, kar je pod cerkvijo z njenim pokopališčem, pogledj, ves svet zdolaj in onkraj Gore je poganska, turška dežela; ločen od nje s pregrajo iz megle in oblakov plava Anton na koščku zelenila kot ladja Noeta, edinega pravičnega, brezkrajnega človeka med sodobniki, v času, ko je postalo Gospodu žal, da je kdaj naredil človeka na zemlji.

»Turki in krucifiksi,« pravi moj oče.

»Coprnice,« pravi Gašper, da bi mu ponagajal, zakaj moj oče ima vero v čarovnice za vražo in torej za greh.

Dopoldne je, potopljeno v zastrto svetlobo zgodnje jeseni.

Jaz medlo počivam na klopi pred mežnarijo; tista prestrašena in drobna ranjena žival, ki se je zatekla sem, da bi se skrila, me nečesa drhte prosi, ampak tako nerazločno, da ne vem, ali šepče: »Povej!« ali pa: »Molči, rajši molči!« Otrok veka v svoji košari pri oknu daleč od Gore v mestu. Nadenj se sklanja Tatnerica s stekleničko kamilic v roki in ga tolaži, da se bo mama kmalu vrnila »z atkom«. *To moraš urediti, Vilma — če misliš, da ga ti ne potrebuješ, ga potrebuje tale ubogi čmrlj...* In Tatnerica si briše oči, ker je že dopoldne malo pijana — to ji pomaga prenašati življenje.

Glas, ki me kliče na odgovor. Vendar to ni glas, temveč jezno butanje, ki se razlega od zadnjega konca hiše — ne samo jaz, vsa streha

se trese, s takšno silo je nekdo večkrat udaril ob nizki nadstrešek in nekaj zavpil. Bog Oče hodi ob lahnem vetriču po zelenjavnem vrtu in kliče na odgovor grešnika. Moj oče se prikaže izza mežnarije z gorjačo v roki. Pod klobučkom gobaste oblike je njegov obraz rdeč, ali od svete jeze, ki ga kuha, ali od sonca, ki ga trta daje, ni nikdar mogoče vedeti, vidim pa, kako je kakor nalašč, da bi meni oponašal mestno obleko, spet oblečen revno, v hlače z zaplatami in v srajco z raztrganim rokavom, iz katerega gleda njegov trmast koščeni komolec: s pravo vladarsko neodvisnostjo razkazuje popolno zaničevanje do oblačil, ki bi si jih lahko kupil, ko bi Cerkev ne bila zatirana.

»Čak me, čak, beštja,« kliče moj oče, »se boš pobrala spod moje strehe?«

Nemara bi kdo lahko mislil, da veljajo te besede meni, to bi lahko mislila celo jaz.

»Oče, lepo prosim! Kaj so vam napravili ubogi vrabci?«

»Od jutra do večera nič ne delajo, samo onegavijo se z vrabljami. Zalega koruzniška!« jim zagrozi moj oče in spet potrka z gorjačo ob nadstrešek.

»Saj si tudi ljudje zmeraj ne poiščejo za ljubezen blagoslova v cerkvi,« si drznem zamrmrati.

»Taki bodo na sodni dan dajali odgovor in glej, da ne boš ti med njimi! Šššš, pošast!« vpije in maha moj oče, čeprav so vrabci že zdavnaj odleteli; nezaupljiv je do živali in do ljudi in tudi do lastnega otroka. Še zmerom mi zameri, da sem odšla od doma v mestno službo. Ko sem spet prišla na Goro na kratek obisk, me je sprejel s sto pikrimi opazkami, opozorili in svarili, ki se, kakor vselej, tudi to pot končajo z grožnjo:

»Pa da se mi tisti falot ne bo spet začel smukati okrog hiše!«

»O kom govorite, oče?« vprašam kolikor mogoče nedolžno.

Oče mežika, prha in zmajuje z glavo, klobuček mu leze na oči, zadaj na tilniku se mu ježijo sivi lasje, že tako široki nos se mu nabira v vodoravne gube in še bolj širi.

»Kaj se delaš, da ne veš! O tistem krucifiksu rdečem govorim, ki ljudi na občini farba pa zoper cerkev hujska.«

»In kaj je to vam, oče? Cerkev je zapuščena, odkar je odšel župnik.«

Oče ni velik, komaj za meter petinšestdeset ga je, toda kadar se napne v jezi, nepričakovano zraste in potem je tako, kakor bi govoril iz oblakov ali iz gorečega grma na gori.

»Ni zapuščena, dokler sem tukaj jaz,« pravi oče in stoji na prstih.

»Vi ne mašujete, samo zvonite in uro navijate,« mu odvrnem skoraj zlobno.

»Dokler se od Antona oglašča zvon, vedo ljudje, da On še čuva nad njimi,« pravi oče in se spet spusti z nedosežene višine na vsakdanja tla.

»In ura,« spet nekaj poskušam jaz, »ta ura je tako stara in obrabljena, da bi bilo najbolje...«

»Že vidim, da so te v mestu naučili zaničevati vero,« zagrmi oče.

»Ne razumem, kaj ima z vero stara zarjavela ura,« se začnem nekaj opravičevati, medtem ko me gleda on užaljeno z malimi, pod košate obrvi ugreznjenimi očkami, in spet divje mežika; hud je in tudi malo žalosten, ker sem tako nevedna, zraven pa mi tudi skoraj odpušča, zakaj navsezadnje sem le ženska in imam dolge lase pa kratko pamet. Oče boleče zastoka in se spusti na klop, s katere jaz vstanem, ker nisem vajena sedeti, kadar ima on besedo: to se hčeri ne spodobi, toda mogoče sem vstala tudi zato, ker se počutim varneje, če se mu lahko odmaknem. Še zmerom — pri vsej svoji svobodi in samostojnosti — čutim strah pred očetom, ki se nevoljno drgne po širokem rdečem nosu in me gleda s pogledom, ki poleg graje izraža tudi ljubezen, saj sem, kakorkoli me je že zdavnaj izgubil, njegova edina hči.

»Ura!« zakliče oče in se majčkeno presede, toliko, da lahko udobno razširi noge in preplete grčave prste na prsih. S klopi pred mežnarijo je videti naravnost na zvonik in oče in ura se gledata in nenadoma obide očeta nekakšna ginjenost; po vsem videzu je pozabil, da mi je hotel nekaj dopovedati, me pograjati in poučiti, ves se je zatopil vase, skrivnostno utišal glas in spregovoril v daljno nebo.

»Sinoči me je tamle na britofu obšla majčkena slabost, ravno ko sem premišljeval, ali naj zlezem v zvonik ali ne, da bi uro spet navil. Teda se mi je prikazal med grobovi sam angel Gospodov in mi dejal: Nepomuk Alojz, hlapec božji! Cerkevna ura je božji čas, ki vlada tukaj od stvarjenja sveta in mora trajati do sodnega dne, ko bodo na Gospodovi desni zbrane vse ovce, na levi pa kozli, med katerimi bognedaj da bi ti meketal. Čas se ne sme ustaviti.«

»Oče, kaj pa, če tisto ni bil angel Gospodov, temveč Svetelova šmarnica?«

»Ne norčuj se iz svetih stvari!«

»Je vino sveto?«

»Najprej je bila zemlja pusta — vse sama skala — in Bog je spal. Ko se je prebudil in ozrl okrog sebe, je ustvaril njegov prvi pogled sonce, takoj za tem pa trto. Zato je vino od Gospoda,« zmagovito konča oče svojemu namenu prilagojeno teološko razlago; pri tem ga niti najmanj ne moti, ali sem se jaz v mestnih šolah učila drugače o nastanku sveta, in gotovo bi mu rada verjela kot nekoč, vsaj spet tukaj v izgubljenem rajju svojega otroštva.

Trta raste po darežljivih širokih bokih Gore, prepasane z vinogradi med progami gozda in venci sadnih dreves, in poganja, skrbno privezana ob kolje, iz prisojnih, tu stopničastih, tam valovitih rdečih tal, pognojena še bolj kakor z gnojem s stoletnim znojem svojih pridelovalcev, ki so si drug drugemu zmeraj pomagali pri kopanju, pri trganju, petju in pitju, da je rastle kakor iz njihovega skupnega truda in veselja. Zdaj pa mnogi stari nasadi odmirajo, žlahtno trto je zamenjala samorodna, tudi stari pijejo divje vino in pozabljajo, kakšno je bilo vino njihove mladosti, naša mladost pa odhaja drugam, seli se v mesta, tudi jaz sem pobegnila, in od petih hiš, ki so se tukaj na vrhu pred vojno stiskale k cerkvi, sta dve — župnišče in žandarmerija — med vojno pogoreli, eno so njeni stanovalci kratko malo zapustili in odšli v dolino, naš najbližji sosed Svetel, ki mu bo kmalu devetdeset let, pa že tako živi bolj na pokopališču kakor v hiši.

»Ste prišli kosit, stric?« ga vprašaš, ko se s koso na rami prikaže med grobovi, tako trepetav v večernem vetru, da mu slišno šklepečejo krhko staknjene kosti, ki jih vlačijo po tleh, kot bi otrok peljal za seboj čez drn in strn nerodno poskakujočo, iz trhljih deščic sestavljeno igračko; obraza, ki ga skoraj ni več, ima Svetel še ravno toliko, da se lahko na njem preletavata sonce in senca pa nekakšna nedolžna zloba. Kdo pravi, da je smrt ženskega spola? Ko bo prišla pome, bo takšna kot stari Svetel, z velikanskimi črnimi, še zmerom radovednimi očmi, z vsevednim in hkrati otroško krutim nasmeškom nad brezzobimi usti, z umazano srajco, razpeto nad rebri shiranega Kristusa na vaškem razpelu, in s tisto svojo večno koso na koščeni rami.

»Bi kosil, bi,« zakraka stari, »ampak moja kosa je rjava, bolj za strah jo nosim s seboj kakor za res. Le pogovarjat se prihajam s temile, ki jim postaja že malo dolgčas po meni, ker se predolgo tukaj zgoraj mudim. Slišiš Maroltovko?«

»Ta je že zdavnaj mrtva,« pravim jaz, ki imam v zvezi z Maroltovko slabe spomine.

»Tamle leži lepo praznično oblečena,« žužnja stari kakor cvrček v travi, »in čisto zadovoljna, da je rešena posvetnih želja. Ampak ženski tudi po smrti jezik ne miruje. Nekaj me vprašuje.«

»To je veter!« zakliče naš občinski cestar Gašper glasneje, kakor bi bilo treba. Gašper sedi na pokopališkem zidu, strastno vleče zadnje dime iz počrnelega čika, pljuva in prska na vse strani, krevljast in naršen pod zbledelo baretko, ki mu pokriva golo lobanjo.

»Ženska je imela posestva za tri grunte, danes pa raste po njenih njivah zadružni plevel,« pravi skoraj zadovoljno stari. »Kaj se preme-

tavaš, Maroltovka? Ti je česa žal? Seveda pa je ilovica težja od pernic, s kakršnimi si nekoč pokrivala grešno telo. Jo zdaj slišiš?»

»Ne,« zavpije Gašper in vrže čik v velikem loku čez zid. »Sicer pa ne kliči duhov, čeprav ne verjamem vanje. Jaz sem se zmeraj bal umreti, kadar nisem bil ravno pijan.«

»Strah naj bo junake,« začivka starec, »zakaj njihova smrt je velika, nas navadnih ljudi pa majčkena, prav majčkena deklica, ki jo je ustvaril Bog, ko je pregnal prve starše iz raja. Tako majhna je, da lahko tudi skozi ključavnico zleze. Usede se ti poleg glave na blazino in zacvrči uspavanko. Za slovo ti še pokaže tvojo zvezdo. Vsak človek jo ima in kadar umrje, ugasne tudi ta, utrne se s tabo vred — malo se zabliška, malo počí, kakor bi zaprasketala vžigalica, in dušica ti odplava v nebo ali pekel, pač po tvojem zasluženju...«

Tukaj na Gori je živa samo še mežnarija z mojim očetom, s kravo v razpadajočem hlevu, s tremi rjavimi kokošmi, z oblastnim petelinom na skromnem gnojišču pa s cvilečim psom na dolgi verigi. Pes te z besnim laježem opozarja na vsak nenavaden šum. Zdaj odgovarja jeznemu vresčanju avtomobilske troblje, ki jo spremlja stokanje motorja, avto se muči navkreber, dokler tik za mežnarijo ne zaškripljejo zavore.

»Nekdo se je pripeljal po tem hribu — čudež,« pravim očetu. Poti, ki držijo na Goro, so kamnite, tako razorane in blatne kot hudourniki in jo uspešno varujejo pred vdorom poganškega sveta.

»Menda ne tisti krucifiks z motorjem,« se sovražno oglasi oče.

»Ne, avto je.« Ko sem bila majhna, sem si tako želela imeti avto, da sem si ga napravila iz škatle za čevlje s škatlicami za globin namesto koles, pa ni vzdržal niti prve vožnje. Ko sem odšla od doma, ne da bi se bila poslovila, ker sem se bala, da me oče ne bi pustil, pa me je odpeljal nekdo v svojem avtomobilu. Takrat sem mislila, da je tisti avto bogve kako imeniten, vendar je bil navaden fičo, to sem spoznala šele pozneje, ko sem v mestu videla vsa tista luksuzna vozila — v enem izmed teh bi se bila morala odpeljati z Gore v življenje Pepelka. Vsekakor pa se mi je prileglo, da sem si lahko prihranila denar za avtobus, ker je bila vožnja v fiču zastoj, čeprav si je voznik nemara obetal neko plačilo. Ali je prišel ponj zdaj? Zakaj voznik in tudi avto sta ista, le da je to pot pripeljal s seboj žensko, ki ne more biti nihče drug kot njegova žena — od doma sem odšla s poročenim moškim. Tako oblastno se vede do njega našopirjena, že priletna gospa s kričeče rumeno pobarvanimi lasmi, prevezanimi z svileno šerpo, na nosu ima temna očala po modí, na vrvcici vodi majhnega psa.

»A ti nisem rekla, da nočem gor?« se usaja ona. »V avtu je zavrela voda. Kriv je bil hrib in tale tvoj...«, sune ga v trebuh, »vamp«.

On je mogočen možak pri petdesetih letih, pri vsej zavaljenosti uren in podjeten kot medved z naravo podlasice, v kričeči športni obleki, pokrit s čepico s stranskimi uhlji ob obrazu, ki mu sije od zdravja in izdatnega znoja: nekoč mi je celo imponiral. Zdaj se ozira okrog sebe z napetim izrazom na obrazu, upam, da ne išče mene.

»Tiste hiše ni več,« pravi, »tamle je stala.«

»Kakor da ne vem, kam pes tace moli, kadar ti kam tako siliš,« pravi ona z vreščočim glasom.

»Čedna žandarmerija je bila tukaj z ječo in z vsem, kar sliši zraven.«

»Aha,« pravi ona, »malo šunke pa kos pečenke pa kakšno žensko stegence zraven. Fuj!«

»A ni škoda? Lahko bi jo uporabili, ko bi bila še cela, za postajo ljudske milice, samo napis bi bilo treba spremeniti,« pravi on in upira oči v podrtijo, od katere so ostali samo še temelji.

»Vem, da za vsako vožnjo dobivaš dnevnice,« pravi ona. »ampak mojega avtomobila je vseeno škoda.«

»Tvojega, ženska? Plačan je bil z denarjem, ki sem ga jaz krvavo prigaral.«

»Prigoljufal, ja, ampak tega ne čvekaj tako naglas. Kaj ne vidiš, da so tukaj ljudje?«

»Buša, kadar ne slišiš, drži rajši jezik za zobmi.«

»S kostmi ni zaslužka, to sama vem. Skoraj nič ti ne plačajo zanje.«

»Ampak jaz bi dal veliko za tisto, ki bi se tebi v grlu zataknila,« ji zakriči on v obraz, prav neznosno ženo ima, mi je povedal, ko se je seznanil z menoj na veselici v dolini, in bi jo bil že zdavnaj zastrupil, mi je rekel med smehom, ko bi ne bila gluha, tako pa ji lahko izreče vse. Noben moški si ne more predstavljati, kakšen užitek je to, povedati svoji ženi tudi najhujše, kar si o nji misliš, ne da bi ga mogla slišati.

»Zato je najin zakon kljub vsemu srečen,« pravi ženi Boltežar in se ji ljubeče nasmiha. »Coprnica neumna.«

»Ja, moj mož je zdaj direktor in mora paziti na svoj ugled,« izjavlja ona, ko jo Boltežar pripelje pred mežnarijo in seznanil z očetom in z menoj, po vsem videzu nadvse začuden, ker me je našel tukaj. Pred vojno je bil stražmojster v zdaj pogoreli žandarmeriji in z očetom sta ga zvrnila precej kozarcev skupaj ne glede na različno politično prepričanje, mi je zaupal, ko sem mu povedala, da sem mežnarjeva z Gore. Toda naj bo Boltežar takšen ali drugačen — pomagal mi je le, da sem našla dobro službo v mestu.

»Kaj delaš zdaj, stari?« vprašuje mojega očeta in se medtem smuka k meni, pa tako previdno, da tega ne bi opazila žena, ki nezaupljivo obrača na vse strani oči.

»Opravljam, kar mi je bilo zaupano,« pravi moj oče z glasom mučenika.

»Pa si za to kaj plačan?«

»Z denarjem ne.«

»Od česa potem živiš?«

»Grobove kopljem,« pravi oče čemerno.

»Sodeč po tebi, jih tukaj gori premalo umira. Povečati moraš promet, ho ho ho ho.« Njegov smeh je napadalen in hkrati prazen.

»Naj začnem ljudi moriti ali kaj?«

»Če je namen dober — zakaj pa ne?« pravi Boltežar, njegova žena pa pokaže s prstom proti cerkvi in vpraša: »In cerkev imate tukaj še zmerom po starem? Je še niste spremenili v združni dom ali vsaj v kino? Zaostalost!« Nato sune s prstom moža pod rebra. »A si videl, Jaka? Okrog cerkve je na kupe starega železa. Kupi!«

»Ja, stari, namesto da kot neplačan mežnar gineš in hiraš, bi lahko meni marsikaj prodal. Zanima me vse, kar je stare šare, odpadkov, bakra, žice in gume, črepinj, cunj, papirja in kosti, pločevine, cina in železa; pa starih bab in zarjavelih nazorov se tudi ne branim, kakor vidiš, vse, kar je nekoč kakšen bedak visoko in drago cenil, vzamem jaz in plačam...«

Tako se je začela tisto dopoldne na Gori zadeva, zaradi katere je prišel oče potem pred sodnijo in v časopise pod naslovom: »Že spet so hoteli nam podtakniti.«

... 17. oktobra so Gorjani opazili, da je na vaškem pokopališču razbitih osemindeset nagrobnih spomenikov. Križi so izginili neznano kam. Ljudje, ki pošteno mislijo, so takoj vedeli, da ne gre za avanturo komunistov, kot so prvotno zagnali vik in krik nekateri reakcionarni vaščani. Kot ni mirovalo ljudsko mnenje, tako ni mirovala ljudska milica. Prava senzacija pa je šele nastala, ko se je zvedelo, da je to grdo dejanje storil sam gorski mežnar Alojzij Nepomuk, ki je dalj časa brez prave zaposlitve, torej tudi brez denarja. Kmalu zatem se je tudi razvedelo, da je Nepomuka k temu nagovoril bivši orožniški stražmojster Jakob Boltežar, zdaj upravnik podružnice Odsmeta v Velikem dolu. Nepomuk izjavlja, da je denar, ki ga je dobil za železne križe, namenil za nakup olja, s katerim bi mazal cerkveno uro na Gori. Naši državljanji pa nočejo slepo verjeti tega, kar jim tožejo podrepniki Vatikana...«

»Saj vidiš, stari,« se mu nasmiha Boltežar in se skoraj ljubeče gladi po zalitem životu, »kako težko živiš, odkar je šel pozlú tisti tvoj vatičan... in Boltežar pokaže na cerkev, »za moskvo pa se tudi nočeš odločiti, kakor sem se jaz. Še enkrat ti povem, pri Odsmetu gre vse v denar, tudi tisto, kar bi niti tale Tildin cucek ne povohal.«

Ker je pokazal na psa, je žena uganila, da je nekaj z njim v zvezi.

»Res, moj Fifi ne vzdrži dolgo na enem kraju,« pravi ona. »Neverjetno, kako nervozen je ta pes. To pride od čiste pasme. Tudi jaz ne vzdržim več tukaj. Pojdiva, Jaka, sem že nervozna,« stoka in nezaupljivo upira vame oči, medtem ko si trdneje veže šerpo. Nekoč, pred vojno, je služila pri gospe ministrovu in tudi gospa ministrova je imela šerpo čez čelo, kadar se je peljala na izlet, imela je avto in psa in moža, ki jo je moral poslušati, in tudi njen mož si je iskal tolažbe drugje, kakor mi zaupa Boltežar, šepetaje, čeprav žena ne sliši, nato pa me vprašuje previdno za njenim hrbtom, ali bom še kaj časa ostala tukaj na Gori, ker bi se on zvečer lahko še vrnil, sam; oh, večkrat se bo moral vračati, že zaradi kupčije, pravi in kima očetu, ki zmajuje z glavo in se mu sitno umika, Boltežar pa sili za njim, da bi ga morda že zdaj pridobil za svoje namene, čeprav mu oče pravi, da je hudič Kristusa trikrat skušal, naj skoči z Gore, pa ga ni premotil, kakor tudi on, Boltežar, njega ne bo, in verjetno bi iz te moke ne bilo kruha, ko bi se prav tedaj ne pripeljal k nam neki mlad človek na mopedu. Lani se je večkrat vozil k cerkvi, kjer ni imel česa iskati, v svojem ogoljenem usnjenem jopiču s prav tisto tesno motoristovsko čepico, ki jo ima tudi danes na glavi in si jo zdaj snema z nestrpnim gibom, kakor je zmeraj ves nestrpen in tudi vsaj na videz hud.

»Kdo je tukaj postavil avto tako, da ovira promet?« vpraša, ne da bi pri tem pogledal mene. Ne bi bila mislila, da bodo to njegove prve besede, ko se bova spet srečala.

»Temu tukaj pravi on promet!« zakliče Boltežar in sklene roke pred seboj kakor v molitvi.

»Predpisi so predpisi in veljajo tudi pri Antonu na Gori.«

»Mladi mož, malo bolj skromno! Jaz sem direktor Odsmeta.«

»Aha, to je tam, kjer lahko spraviš v denar vsake vrste ukradeno blago.«

»A sem jaz kriv, če niso vsi ljudje, ki prinašajo odpadke, stoodstotno pošteni?« se opravičuje Boltežar, ne da bi se opravičeval. »Pri našem poslu nikoli ne veš, ali naj v prvi vrsti paziš na moralo ali na promet, veš pa, da od morale ni mogoče živeti.« Nato navrže svoj večni: »Ho ho ho,« in vpraša: »In smem izvedeti, kdo ste vi?«

»Občinski tajnik tukaj. Prišel sem se pogovoriti z Nepomukom. Že zdavnaj je dobil odločbo občinske skupščine, pa se za to ne meni. Dokler je zvonil opoldne in zvečer, smo na občini še potrpeživi,« pravi občinski tajnik — ime mu je Jurij — in gleda nekam čez mojo glavo v streho mežnarije, na kateri so se spet predrzno naselili vrabci, »toda zvonjenja

opolnoči ne moremo prenašati. To je izzivanje ali vsaj, milo rečeno, motenje nočnega miru, torej kaznivo.«

»Občina ne more spati?« vprašam jaz sladko.

»Morda zato ne, ker spi podnevi,« pravi Boltežar. »Ho ho ho ho.«

»Svojo odločbo si nekam vtaknite,« pravi moj oče, »jaz je sploh nisem prebral.«

»Se mi je zdelo, da ste nepismeni,« pravi naš občinski tajnik in jaz zardim od sramu in jeze.

»Eh, jaz sem za to, da predpise vsaj beremo. Sicer pa, koliko je bilo že popisane papirja, ne da bi se zaradi tega kaj spremenilo,« pravi Boltežar, »kvečjemu moje odpadne zaloge so se povečale, ho ho ho ho.«

»Pa tudi tisto staro uro vam bomo sneli z zvonika, če bo še naprej tako sakramensko ropotala,« zakliče občinski tajnik, ki je videti čedalje bolj razdražen.

»Uro! Zdaj še uro!« pravi oče, pravzaprav zatuli in vzdigne roke, kakor bi se ga hotel lotiti, toda roke mu omahnejo.

»Si se poslovil, Boltežar?« vpraša njegova žena, prime Boltežarja za pod pazduho in ga začne vleči proti avtomobilu ter mu govori s šepetom, ki ga je slišati daleč naokrog: »Sama zaostalost — to ni družba zame — zu primitif!«

»Uro bom popravil, pa če bi moral denar...« izdavi oče in globoko vzdihne, ko se domisli, kje in pri kom ga lahko dobi.

Občinski tajnik pa pravi: »Če ne boste spoštovali odločbe, vzame zadevo v roke sodnija.«

»Kar zaprite me,« zavpije moj oče in se postavi na prste. »Moj sodnik je nad vami. In zato bom zvonil, ker ne vemo ne dneva ne ure. Vemo pa, da je bilo zapisano: Opolnoči pa nastane hrup — glej ženin! Pojdite mu naproti!«

Jaz sem mu šla naproti.

Pa ne morem reči, da me niso svarili pred njim. Poslušaj, Jurij, stopal si po cesti, kakor da je tvoja, in slišala sem o tebi, kakšen da si bil med vojno in kakšen da si zdaj — pravi pravcati divjak. (Zakaj me ob tej misli zmeraj obide nekakšna nežnost, kakor da tvoja brezsrčnost oddaja nekakšen čar, ki mu še zdaj podlegam, ker ne smem in nočem ljubiti nikogar, ki ljubi mene?) Imam poseben vhod v sobo, si rekel, odzadaj z dvorišča, tako da te nihče ne bo videl, če boš prišla k meni. Že s tem si mi pokazal, kako malo me spoštuješ.

»Ti si hotela, da bi te videli vsi?«

Približal se mi je na tisti veselici, kamor sem odšla brez očetove vednosti, odpeljal me je, ne da bi me bil poznal, in tudi jaz sem vstala od svoje družbe in odšla z njim tako samoumevno, kakor da je to moja

usoda. Imel je široko trmasto čelo in tako do kratkega postrizene lase kakor kateri tistih vesoljskih pilotov. Preden sem lahko rekla ne, me je potegnil za seboj, kakor bi me bil vrgel z raketo v prostor brez zraka, na pot okrog nekega, meni neznanega planeta, in vrtelo se mi je v glavi, še preden je zahteval, da moram nekaj popiti, ker ne trpi žensk, ki se v pravem trenutku branijo pijače. Tudi pijan si bil, Jurij, in potem sem bila pijana še jaz, pa ne samo od vina. Ves čas si se brez razloga smejal, z zdaj tihim, zdaj glasnim smehom, ki ga je spremljalo šumenje krvi v mojih ušesih, zraven pa se je obračala noč kot velikanski vrtiljak z zvezdami in luno na obodu, s čolnički in konjički, ki so se sukali okrog mene in mi kimali s pisano pobarvanimi glavicami, in tudi na gugalnico si me posadil in me nekaj časa poganjal tako visoko v zrak, da sem vriskala od strahu in navdušenja, zdaj z nogami zdaj z glavo v Rimski cesti: bila je otroška igra in nisem ti hotela pokazati, da sem še otrok, toda ker sem bila od vsega tako omamljena in omočična, mi je bilo potem laže prestopiti prag tvoje sobe in izgubiti, kar sem do tiste noči čuvala, ampak vseeno sem jokala, ko si ti zaspal in nisi vedel ničesar; ko si se prebudil, pa si me vprašal, ali grem z vsakim moškim tako hitro, na prvo besedo, kakor sem šla s teboj.

Po materini smrti me je vzela k sebi teta učiteljica, da bi me šolala na svoje stroške, ampak preden sem končala gimnazijo, so jo odpeljali. Bila je samska ženska, stara devica v pravem pomenu besede, čudaška in zagrenjena, drugače pa srčno dobra, in Tatnerica, pri kateri spet stanujem, odkar sem v mestu v službi, je bila njena edina prijateljica, vdova, ki je v vojski izgubila edinega sina in sedi vsak večer pred njegovo sliko, pije žganje in se usekuje, namesto da bi jokala, ampak ko so odpeljali mojo teto v bolnišnico za duševno bolne, je jokala naglas in tudi jaz sem jokala, ko sem se morala vrniti na Goro, k očetu, ki mi je vzal vse knjige, ker se je teti, kakor je dejal, od samih knjig zmešala pamet, jaz pa vem, da se ji je od obupa nad neizpolnjenim življenjem.

Moja mati je umrla v mestni bolnišnici in preden je izdihnila, nas je milo prosila, naj jo odpeljemo domov. »Ali vsaj po smrti,« je rekla s solznim glasom, ampak potem ni imel oče denarja za prevoz in tako ni med toliko drugimi njenega groba, tudi to sem zamerila očetu, to skrajno revščino.

»Ampak žensko, ki tukaj leži,« pravim zdaj, »so pokopali brez blagoslova, ker si je sama vzela življenje.« Sedim na prevrnjenem nagrobniku poleg zapuščenega groba nezakonske matere. »In tam je grob neznanega vojaka,« pristavim in se malo nasmehnem iz zadrege. »Morda pa je bil on oče njenega otroka.«
»Kdo je oče vaših otrok — ali to ženske zmeraj veste?«

Tik pokopališkega zidu sva; on stoji zadaj za zidom, se nanj nalanja s komolci, grize med zobmi travo kakor brzdo in se mršči, kakor bi mi hotel pokazati, kako nerad je prišel na zmenek, ko mu je Gašper prinesel pošto, da želim tukaj govoriti z njim.

»Me moraš že spet žaliti?« ga vprašam nehote bolj grenko, kakor sem hotela začeti pogovor.

»Zakaj taka občutljivost?«

»Nikdar me ni še nihče žalil kakor ti.«

»Kako, hudiča...«

»Takrat, ko mi nisi hotel verjeti, da nisem, razen s teboj...«

»In da si mi dokazala, kako se motim, si pobegnila od mene z drugim.«

»To si mislil? No, morda sem se ti hotela maščevati.« Spominjam se preprirov, očitkov, žalitev in užaljenosti, ki se je včasih že spreminjala v sovrašтво. Šele ko sem odšla, sem ga lahko nehala sovražiti.

»Še vsaka me je razočarala in tudi ti nisi znala drugega.«

»In ti si razočaral mene, torej sva bot.«

Tega vendar nisem nameravala, čisto drugače sem hotela govoriti z njim, morda z enim samim vzklikom premostiti čas, ki sva ga zapravila s ponosom, nezaupanjem in trmo, toda njegov obraz je bolj blede in zakrknjen, kakor sem ga imela v spominu, skoraj bojim se ga. To seveda ni človek, o katerem sem nekoč mislila, da ga ne mučijo nobeni dvomi, narobe, ves je razjeden od njih, v trenutkih iskrenosti mi jih je zaupal, o sebi, o tistem, kar je mislil, da bo napravil, pa ni, o vsem, kar je postalo drugače, kakor je pričakoval, toda trenutkom iskrenosti so sledila obdobja nezaupanja in novi dvomi, moral, hotel je dvomiti tudi o meni, s tem je razdril najino razmerje, še preden se je zares začelo.

»Nekaj sem ti hotela povedati, zaradi tega sem pravzaprav spet prišla sem na Goro, ampak ti tega ne zaslužiš.«

»No, slednjič sva enakih misli.«

»Vilmica,« zakraka za mojim hrbtom hripav glas, »kadar ta pravi, da je enakih misli s teboj, mu smeš najmanj verjeti.«

Kdo ve, koliko časa naju že posluša Gašper, strašilo za vrabce, ki se ga niti vrabci ne bojijo več, od pitja presušen pajac v zbledeli modri majici brez rokavov tudi sedaj, ko v jesenskem večeru že slutiš zimo; sploh sta vso barvo z njega že zdavnaj sprala dež in čas, neobrit je vedno in tudi stalno po malem vinjen, ker ne gre mimo nobene zidanice, ne da bi se tam našli razumevajoča duša in roka, ki mu pomoli skozi vrata kozarec vina.

»Že spet izzivaš?« pravi Jurij Gašperju.

»Samo po svojo plačo sem prišel.«

»Sem jaz občinska blagajna?«

»Od zunaj zaklenjena, od znotraj pa prazna kot penzionistov žep.«

»Potrpeti moraš še nekaj dni.«

»In od česa naj ta čas živim?« kraka Gašper. »Od navdušenja? To se mora vendar nehati, čeprav ti mogoče misliš, da še zmerom držiš v roki meh, s katerim razpihuješ plamen. Tale, Vilma, je bil med vojno moj komisar, danes pa sem jaz njegov cestar in posipam z gramozom cesto, po kateri bi se lahko on vozil z avtomobilom, ko bi ga imel. Po vojni smo bili nekateri prepočasni in tako jaz zdaj vozim šajtrgo, on pa se prevaža po občinskem kolovozu z mopedom, ki ga odplačuje na obroke, pošten fant, ampak neumen.«

»Zdaj mi je tega dovolj. Izgini!«

»Ja, fant moj, gorel si za veliko stvar, danes pa zalezuješ po bri-tofih punce. Prav imaš, tudi za to je vredno živeti, če že umreti ne. In zdaj samo še čakam, kdaj boš zdrknil še globlje in začel namesto mež-narja zvoniti v temle zvoniku avemarijo,« pravi Gašper in posmrkne, nato pa nenadoma zavpije z veliko močnejšim, skoraj oblastnim glasom: »Svojo plačo hočem, in to pri priči, si me razumel, birokrat?«

»Ubijem te,« vpije občinski tajnik.

»Kar,« mu odgovarja Gašper, ki mu gre spet na jok. »Mene bi s tem odrešil, sebe pa ne. Tožnik je v tebi in ti očita vse, česar nisi izpolnil. A veš, Vilma, koliko mi plačuje na mesec tale, kako naj mu rečem, da ne bo zamere?«

»Jaz ti nisem odmeril plače, gobezdalo pijano, jaz nisem...«

»Kdo drug, če ne ti?« mu zlobno oponaša Gašper. »Dali so mi kos papirja, na katerem ti nisi bil podpisan, to je res, ampak kdo je bil tisti, ki je tedaj, ko nam je šlo za življenje ali smrt, vžigal navdušenje v nas, da smo šli za njim v boj kot levi in tigri?«

»Ti si bil zmeraj navadna mula.«

»Ja, komisarjeva mula s papirji, na katerih je pisalo, da po vojni ne bom več mulovodec, ampak general.« Gašper ga gleda z izzivalnim nasmeškom od spodaj navzgor. »Hudiča, vsaj cigareto mi daj, če mi že plače ne moreš zvišati.«

Oni mu jo vrže iz zavojčka, ki si ga potegne iz žepa, malo pomenca na pol prazni zavojček med prsti in mu ga nato z vsem, kar je še v njem, potisne v žep.

»Pa si res dober poba, Jurij, in zdaj ti povem, česar boš srčno vesel: Gašper te ne bo nikoli zapustil,« pravi Gašper in nenadoma ga prevzame ginjenost, da nadaljuje s solznim glasom: »Tudi Gašper je nekoč, v pred-zgodovini človeštva, hodil v gimnazijo in bi se lahko imel za intelektu-alca, ampak tako globoko še zmerom nisem padel.«

»Kam je odšla? Kdaj?« zakliče Jurij, gotovo se ozira po pokopališču, ampak jaz sem že v cerkvi, potihoma sem smuknila noter, potem ko sem odklenila vrata z mežnarjevim ključem in jih zaprla za seboj, z občutkom, da sem tam zunaj nepotrebna in da se je najin pogovor, še preden se je začel, tudi že končal. In vendar se moram premagovati, da ne odprem vrat, da ga ne pokličem in ne potegnem za seboj v mrak prostora, morda sem zato sploh vzela ključ s seboj, svetnik bi bil zamižal. Mar še nisem doživela dovolj svaril — v usodi svoje matere in tete in tudi sama?

Koraki in glasovi zunaj se oddaljujejo. Roko držim na kljuki: še bi ga lahko dohitela, če bi stekla za njim.

Kaj pravzaprav hočeš, Vilma? Biti svoja, slednjič sama svoja. Očetova nisem hotela biti ne božja, obeh očetov sem se zmeraj bala in čutila odpor do njiju, ker sta bila tako nečloveško stroga in pravična, tako brez slehernega razumevanja za naše uboge majhne slabosti, kakor da ni tudi Bog sam človek. Hotela sem biti svobodna, se otresti vsakršnega jarma, tudi s tem namenom sem tisto noč šla, kamor sem šla, čeprav tega morda takrat nisem vedela tako, kakor vem danes. Pa tudi tisto z njim ni bila svoboda, bila je samo neka druga oblika nesvobode, morda še bolj boleča do prejšnje.

Jaz sem se rodila tukaj na Gori, moj otrok pa se je že rodil zdolaj v mestu.

Ko je bilo treba vpisati podatke, sem rekla: »Oče — neznan.«

»Kaj? Hočete reči, da sami ne veste, kdo...?«

Takrat sem bila še prepričana, da vem.

»Ali to ženske zmeraj veste?« slišim njegov porogljiv glas.

Spet si sama, pomislim s tišino zapuščene cerkve okrog sebe. V svetlišču brez sveč čutim svojo zavest kot majhen svetlobni kolobar v mraku obokanega prostora, ki se skozi koničasta, s pajčevino preprežena okna spaja z mrakom zunaj. Vendar tišina ni popolna, nekaj šušlja in škrebeče, miši, ki so se predrzno pregrizle s polja v cerkev, morda tudi kaka večja žival, tista, ki tako boleče utripa v meni, odkar sem se vrnila na Goro, moje lastno srce. Tudi svetlikanje vidim v temi — oči neznanih strahov ali odsvit zadnje svetlobe na pozlati oltarja; temu hočem ubežati, toda ali moreš ubežati sebi? Umikam se od klopi do klopi, izlizanih od bridkega klečanja, za menoj ostaja svetnik, ki je v mrlikajoči ugašajoči svetlobi videti samo še kot okostnjak v oltarju, poslušaj me, usliši, nekoč sveti, močna hočem biti. To je bilo torej slovo, spet pomislim, ampak potem tudi vem: nikoli se ne poslovimo dokončno, niti tedaj ne, ko mislijo vsi o nas, da smo odšli za zmerom, kakor se tudi ne morejo posloviti mrličji — spet in spet se vračamo na Goro svoje mladosti, v kletko svojih

zmoť, k uri ljubezni, čeprav je že zdavnaj odbila zadnjo minuto, ujeti v svojo nemoč, ki je hkrati tudi moč našega zaupanja v življenje.

Bom bom bom, se oglašá zgoraj zvon in niha od hriba do hriba, kakor bi se ulegal čez vso pokrajino. Moj oče je zlezel v zvonik in pošilja čez svet avemarijo. Blažena med ženami. Otroka sem pustila pri Tatnerici, misleč, da se bova ponj vrnila dva, ker sem obupala nad tem, da bi se mogla z njim prebijati sama, kakor sem potem obupala, da bi mogla premostiti brezno, ki zmeraj loči ne samo žensko od moškega, ampak človeka od človeka, od očeta, od resnice. *Boš boš boš*, pravi zvon. *Moraš moraš moraš*. Odprla sem vrata in pogledala v večer: na nebu se nad povešenimi železnimi križi s tihim obetom prižigajo prve zvezde.

SYMPHONIA POETICA

FRAGMENT IZ ČETRTEGA STAVKA

Evald Flisar

Motto

*Če si
potem bodi
če nisi
ne skušaj biti
ker ne moreš
potvoriti
rojstva*

VETER DIŠI PO DALJAVAH

na večer pred bogvekaterim jutrom
še nisem dal imena kupolam zelenih kostanjev
in v to samotno sveto hišo
prihajam molit

čeprav je oltar tako prazen
čeprav ni svetnikov ne angelov ne devic
z brezmadežno glorio